

عوامل مؤثر بر رفتار دفع نهایی پسماندهای خانگی توسط زنان روستایی در شهرستان قزوین

پروانه صفری الموتی^۱، علی شمس^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۶/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۷/۱۵

چکیده

تحقیق توصیفی پیمایشی حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر رفتار دفع نهایی پسماندهای خانگی زنان روستایی صورت گرفت. جامعه آماری تحقیق کلیه خانوارهای روستایی شهرستان قزوین بودند ($n=31338$)، که با استفاده از رابطه کوکران، حجم نمونه ۲۴۷ نفر محاسبه و از طریق روش نمونه گیری چندمرحله‌ای تصادفی انتخاب شد. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی آن از طریق نظرسنجی از صاحب نظران در این زمینه تأیید شد. پایایی ابزار تحقیق نیز از طریق مطالعه مقدماتی روی ۲۵ آزمودنی و محاسبه آلفای کرونباخ بزرگ‌تر از ۰/۷ برای بخش‌های مختلف تأیید شد. نتایج نشان داد که زنان روستایی برای دفع انواع پسماندهای خانگی از ده رفتار دفع متفاوت استفاده می‌کنند. همچنین، نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد که به طور کلی، متغیرهای دانش، مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی، اعتماد اجتماعی، منزلت اجتماعی، انسجام اجتماعی، میزان رضایت‌مندی، سن، درآمد و سطح تحصیلات بر رفتارهای دفع پسماندهای خانگی مؤثرند.

کلیدواژه‌ها: رفتار دفع، پسماند، روستا، محیط زیست، خانوار روستایی، قزوین (شهرستان).

مقدمه

افزایش جمعیت، رونق اقتصادی، سرعت شهرنشینی و بالا رفتن سطح استانداردهای زندگی از دلایل اصلی افزایش تولید زباله در جهان است (Lilliana Abarca Guerrero, 2013). با

۱- دانشجوی دکتری ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

۲- نویسنده مسئول و دانشیار ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران (shams@znu.ac.ir).

توجه به تغییر جمعیت جهان به بیش از ۸/۵ میلیارد نفر در سال ۲۰۲۵ و با افزایش سرانه تولید زباله، تولید پسماند به چهار تا پنج برابر میزان کنونی خواهد رسید (Peyvastehgar and Ansari, 2018). بنابراین، مسئله پسماندها یکی از مهم‌ترین مشکلاتی است که بشر با آن روبه‌روست.

در مناطق روستایی شهرستان قزوین نیز پسماندها یکی از معضلات روستاهاست. در این زمینه، صفری الموتی و شمس (Safari Alamouti and Shams, 2016)، در تحقیقی درباره روستاهای شهرستان قزوین، گزارش کردند که پسماندها و آلودگی محیط روستا و خطرات ناشی از آن بسیاری از بخش‌های زندگی و سلامتی روستاییان را مورد تهدید قرار داده است. در این مطالعه، مسائلی همچون جاری شدن شیرابه زباله‌ها و بوی نامطبوع آنها، وجود حشرات و جوندگان موذی در محل دفع و افزایش آنها در زمان‌هایی از سال، وجود حیوانات و جوندگان در سطح روستا و ریخت‌وپاش زباله توسط آنها، بروز انواع بیماری‌ها و ایجاد مسائل بهداشتی برای روستاییان در اثر رها کردن نامناسب پسماندهای خانگی در محیط، رها کردن و دفع زباله‌ها توسط روستاییان در مسیر رودخانه‌ها و کنار جاده‌ها اشاره شده است. همچنین، طی صحبت‌های حضوری با مسئولان ذی‌ربط در زمینه پسماندهای روستایی، مشخص شد که پسماندها در مناطق روستایی این منطقه به گونه‌ای مناسب مدیریت نمی‌شود. بنابراین، در مرحله اول، لازم است نوع رفتار روستاییان با هر کدام از پسماندها و نیز عوامل اثرگذار در این زمینه شناسایی شود تا بتوان در مراحل بعدی، اقدامات اجرایی و آموزشی متناسب را اتخاذ و اجرا کرد.

پسماندها به عنوان تولیدات غیرقابل اجتناب هر جامعه‌ای، به دلیل ایجاد مشکلات زیاد، نیازمند سامان‌دهی و مدیریت است و بنا به تعریف، «مدیریت پسماند» عبارت است از مجموعه‌ای از مقررات منسجم و سامانمند مربوط به کنترل تولید تا دفع، مطابق با بهترین اصول بهداشت عمومی، اقتصاد، مهندسی، حفاظت، زیباشناسی و دیگر ملاحظات زیست‌محیطی (Sujauddin et al., 2008).

در این بین، روش دفع نهایی پسماند در قالب یکی از چالش‌انگیزترین بخش‌های سامانه مدیریت پسماند مطرح است و اصلاح آن می‌تواند نقشی مهم در ارتقای این سامانه

عوامل مؤثر بر رفتار دفع نهایی پسماندهای ---

داشته باشد (Dehghani Kazemi et al., 2013). رفتار دفع نهایی به کلیه رفتارهای نهایی از بین بردن یا کاهش خطرات ناشی از پسماندها از قبیل بازیافت و دفن بهداشتی گفته می‌شود (Mesdaghinia et al., 2013).

بنابراین، شناخت وضعیت دفع نهایی پسماندهای خانگی در منطقه مورد مطالعه به منظور دستیابی به تصویری واقعی از وضعیت موجود مدیریت پسماند حائز اهمیت است، زیرا برنامه‌ریزی در راستای مدیریت صحیح پسماندهای روستایی در کشور نیازمند اطلاعاتی درست از وضعیت موجود بوده و بی‌توجهی و عدم اطلاع از وضعیت موجود پیامدهای نامطلوب بهداشتی از جمله بروز انواع بیماری‌ها و عوارض ناگوار زیست‌محیطی را در پی دارد (Amouei et al., 2008). هرگاه توسعه به‌مثابه هدف در نظر گرفته شود، برنامه‌ریزی در مقام نوعی فرآیند و عمل، به ابزاری برای تحقق توسعه بدل می‌شود (Amouei et al., 2012). بنابراین، آگاهی از وضعیت موجود دفع پسماندهای خانگی می‌تواند بستر لازم برای برنامه‌ریزی اثربخش را فراهم آورد.

هدف تحقیق حاضر شناسایی رفتارهای دفع نهایی پسماندهای خانگی و عوامل مؤثر بر آن است. حل و فصل معضلات زیست‌محیطی نه تنها در تغییرات فناورانه بلکه در تغییر نگرش نسبت به محیط زیست و رفتار انسان با آن نیز نهفته است. امروزه، بسیاری از مسائل وابسته به محیط زیست به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم نتیجه رفتارهای روزمره انسان است. رفتار زیست‌محیطی بدین معنی است که فرد خود را پای‌بند اصول حفاظت از محیط زیست احساس کند و در زندگی روزمره نیز رفتاری طرفدار محیط زیست داشته باشد. در کل، رفتار زیست‌محیطی را می‌توان رفتاری دانست که آسیب‌های محیط زیست را به حداقل برساند و باعث بالا بردن منافع و مزایای محیط زیست شود (Hejazi and Eshaghi, 2014). بررسی رفتارهای زیست‌محیطی نه تنها در کنگره‌ها و کنوانسیون‌های جهانی مورد بحث قرار گرفته است، بلکه در نظریه‌ها و الگوهای گوناگون نیز می‌توان این موضوع را مورد بررسی قرار داد. یکی از نظریه‌ها در زمینه رفتارهای زیست‌محیطی نظریه فیش‌بین و آیزن (۱۹۸۰) با عنوان «رفتار برنامه‌ریزی شده» است. بر پایه این نظریه، «مقصد رفتاری» از پیش‌بینی‌های بدون واسطه «رفتار آشکار» است که به نوبه خود، قصد رفتار تابع نگرش‌ها و معیارهای ذهنی شخص برای

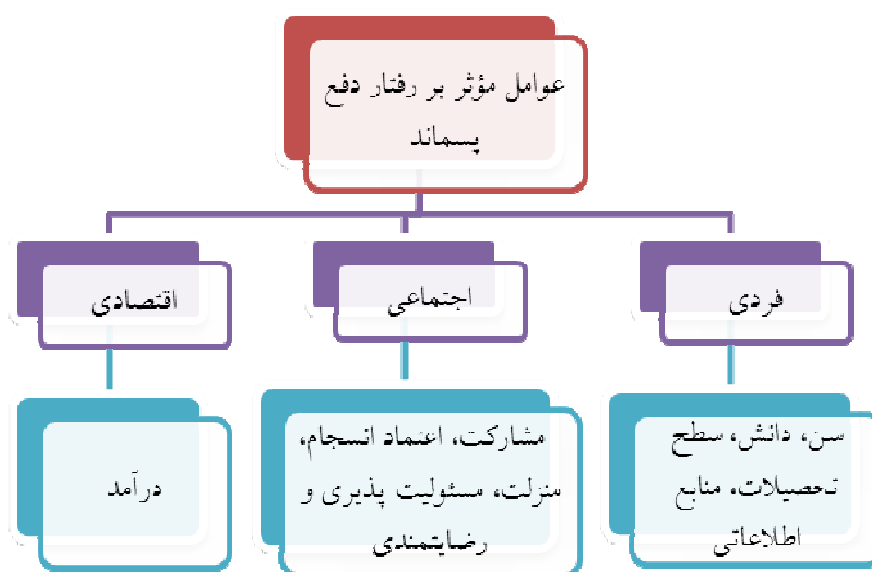
انجام دادن فعالیت‌های مشخص است (Salehi Omran et al., 2008). نظریه دیگری که هینز و همکارانش در ارتباط با رفتارهای زیست‌محیطی مطرح کرده‌اند، مبتنی بر فراتحلیلی از ۱۲۸ مطالعه است. در این بررسی فراتحلیلی، متغیرهای تعیین‌کننده رفتار زیست‌محیطی در سه طبقه دسته‌بندی شده‌اند که عبارت‌اند از: (۱) متغیرهای شناختی، (۲) متغیرهای روان‌شناختی، و (۳) متغیرهای جمعیت‌شناختی. در این طبقه‌بندی، دانش از متغیرهای شناختی است؛ نگرش، منبع کنترل، مسئولیت‌پذیری شخصی و تعهد شفاهی به عنوان متغیرهای روان‌شناختی شناخته می‌شوند؛ و سن، درآمد، جنسیت و وضعیت تأهل نیز جزو متغیرهای جمعیت‌شناختی قرار می‌گیرند (Salehi Omran et al., 2008).

علاوه بر نظریه‌های مطرح‌شده در خصوص رفتارهای زیست‌محیطی، تحقیقات پیشین در زمینه مدیریت پسماند نشان می‌دهد که عوامل متعددی با رفتارهای مدیریت پسماند مرتبط و بر آن مؤثر است. الخطیب و همکاران (Al-Khatib et al., 2015) در پژوهشی گزارش کردند که بین دسترسی آموزشی پاسخ‌دهندگان و آگاهی آنها از خطرات پسماند (درک خطر) ارتباط معنی‌دار وجود دارد؛ و پیشنهاد می‌کنند که آموزش برنامه‌های بهداشتی در مقیاس ملی به منظور افزایش آگاهی از خطرات زباله‌های ناشی از روند فعلی مدیریت پسماندهای جامد شهری مورد نیاز است. اوگووالکا (Ogwueleka, 2009) به بررسی جنبه‌های نهادی، سیاسی، اجتماعی، مالی، اقتصادی و فنی مدیریت پسماندهای جامد به منظور دستیابی به مدیریت پایدار و مؤثر پسماندهای جامد در نیجریه پرداخته و بدین نتیجه رسیده است که فقدان سامان‌دهی سازمانی، منابع مالی ناکافی، عدم وجود آیین‌نامه‌ها و استانداردها، برنامه‌های کاری انعطاف‌ناپذیر و اطلاعات ناکافی در مورد کمیت و ترکیب زباله‌ها از مشکلات مدیریت پسماندهاست. به باور راشمی و همکاران (Rashmi et al., 2012)، دفع پسماندهای روستایی در منطقه تکانپور^۱ به صورت غیراصولی و غیربهداشتی انجام می‌شود که عمدتاً باعث آلودگی آب و خاک شده است و اگر به همین صورت زباله‌ها دفع شوند، اثرات منفی بیشتری بر سلامت انسان‌ها و محیط زیست خواهند داشت. آنها برای رفع این مشکل ورمی کمپوست را پیشنهاد داده‌اند. بر پایه نتایج

1. Tekanpur area

مطالعه‌هان و همکاران (Han et al., 2015)، عمده پسماندهای روستایی (۸۱/۹۸ درصد) در چین از زباله‌های آشپزخانه، پلاستیک و کاغذ تشکیل شده و عوامل متعددی از جمله فاصله از شهر، قومیت‌های مختلف روستاییان و منابع درآمدی آنها بر مدیریت پسماند تأثیرگذار است. آنها ایجاد سامانه مدیریت پسماند متشکل از جمع‌آوری منظم پسماند را پیشنهاد دادند. بر پایه یافته‌های پیوسته‌گر و انصاری (Peyvastehgar and Ansari, 2018)، عوامل اجتماعی مؤثر بر کاهش سرانه تولید پسماند خانگی عبارت‌اند از سن، جنسیت، وضعیت تأهل، بعد خانوار، مدت اقامت، نوع واحد مسکونی و رعایت تفکیک زباله. بر اساس نتایج تحقیق صفاری (Saffari, 2013) در زمینه مدیریت پسماند در دهستان اجارود مرکزی شهرستان گرمی، عدم وجود افراد متخصص و آشنا به مدیریت پسماند، سطح پایین آگاهی و سواد دهیاران نسبت به مدیریت پسماند، دفع زباله‌ها توسط روستاییان در نزدیک‌ترین محل (در مسیر رودخانه‌ها، جاده‌ها و ...)، عدم آگاهی در خصوص چگونگی تفکیک زباله‌ها و ارزش اقتصادی آنها و مکان‌یابی نامناسب و غیراصولی محل دفن زباله‌ها از نقاط ضعف مدیریت پسماند در این منطقه روستایی به‌شمار می‌روند. اصغری لقمجانی و همکاران (Asghari Lafmejani et al., 2016)، در پژوهشی در زابل، بدین نتیجه رسیدند که سطح مخاطرات زیست‌محیطی در ۱۵/۹ درصد از روستاهای مورد مطالعه زیاد، در ۲۵ درصد آنها متوسط و در سایر روستاها کم یا خیلی کم است. بنابراین، آنها الگوی فعلی دفع پسماند را نیازمند اصلاح می‌دانند و بر نقش آموزش به روستاییان در زمینه مخاطرات دفع غیربهداشتی پسماندها تأکید می‌کنند. موسوی و عذیری (Mousavi and Ozeiri, 2017) به بررسی مدیریت پسماند جامد در کوه طاق بستان شهر کرمانشاه پرداختند و بدین نتیجه رسیدند که سطح آگاهی و میزان نگرش افراد نسبت به مدیریت پسماند متوسط و خوب و اما عملکرد آنها در این خصوص ضعیف است. بر اساس نتایج تحقیق صفری الموتی و شمس (Safari Alamouti and Shams, 2015) در مناطق روستایی شهرستان قزوین، سن، مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، منزلت اجتماعی و درآمد از عوامل مؤثر بر رفتار پیشگیری از تولید پسماند خانگی توسط خانوارهای روستایی است. به‌طور خلاصه، با توجه به نظریه‌های مطرح‌شده و مطالعات پیشین در خصوص موضوع پژوهش، می‌توان متغیرهای مختلف فردی، اطلاعاتی، اجتماعی- فرهنگی،

روان‌شناختی، سیاسی- نهادی و اقتصادی را در قالب عوامل مؤثر بر رفتار افراد در زمینه دفع زباله در مدیریت پسماند برشمرد، که البته پژوهش حاضر به بررسی شاخص‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی پرداخته است (شکل ۱).

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر روش‌شناسی کمی و از نوع توصیفی- پیمایشی است. متغیر وابسته «رفتار دفع نهایی پسماند خانگی» است. برای بررسی رفتار دفع نهایی، از زنان روستایی خواسته شد تا نوع رفتار و برخورد خود برای دفع انواع پسماندهای خانگی را بیان کنند. همچنین، از یازده متغیر مستقل مورد بررسی، متغیرهایی مانند مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، منزلت اجتماعی، انسجام اجتماعی و میزان رضایتمندی از طریق شاخص ترکیبی مورد سنجش واقع شدند. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق‌ساخته بود که روایی محتوایی آن از طریق نظرسنجی از صاحب‌نظران در این زمینه تأیید شد و اصلاحات لازم در آن صورت گرفت. همچنین، با انجام مطالعه مقدماتی روی ۲۵

آزمودنی در خارج از جامعه آماری و محاسبه آلفای کرونباخ پایایی آن به دست آمد. لازم به توضیح است که پس از مطالعه مقدماتی، نسبت به اصلاح و تعدیل گویه‌های نامفهوم اقدام شد و مقدار آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه بالاتر از $0/7$ به دست آمد. جامعه آماری تحقیق را کلیه خانوارهای روستایی شهرستان قزوین تشکیل می‌دادند که طبق گزارش مرکز آمار ایران (Statistical Center of Iran, 2011)، ۳۱۳۳۸ خانوار روستایی در این شهرستان سکونت داشتند. از طریق رابطه کوکران، حجم نمونه برابر با ۲۴۷ نفر محاسبه شد و این تعداد افراد از طریق روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای تصادفی انتخاب و به صورت مصاحبه حضوری در سال ۱۳۹۳ بررسی شدند، بدین صورت که در مرحله اول، به صورت تصادفی سه بخش الموت شرقی، الموت غربی و مرکزی از مجموع پنج بخش انتخاب شدند و در مرحله دوم، به صورت تصادفی از هر بخش چندین دهستان و از درون این دهستان‌ها نیز چندین روستا انتخاب شدند. در نهایت، از داخل روستاها نیز نمونه‌خانوارها به صورت تصادفی انتخاب شدند و کسب اطلاعات لازم به شیوه مصاحبه حضوری از زنان خانوارهای روستایی صورت گرفت. داده‌پردازی و محاسبات پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS Win18 انجام شد. از آماره‌های توصیفی (میانگین، فراوانی، درصد فراوانی) و استنباطی (کروسکال والیس) برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

نتایج و بحث

ویژگی‌های فردی و اطلاعاتی

بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی جامعه مورد مطالعه نشان داد که $74/9$ درصد از پاسخ‌گویان متأهل و $25/1$ درصد مجرد بودند. غالب پاسخ‌گویان میان‌سال (با میانگین سنی $40/86$ سال) و بیشترین فراوانی با $38/1$ درصد متعلق به گروه سنی ۱۸ تا ۳۳ ساله بود. تعداد افراد خانوار غالب پاسخ‌گویان ($54/3$ درصد) بین سه تا پنج نفر بود. از لحاظ سطح تحصیلات، $35/2$ درصد بی‌سواد، $7/3$ درصد دارای توانایی خواندن و نوشتن، $9/7$ درصد دارای مدرک ابتدایی، $12/1$ درصد سیکل، $20/2$ درصد دیپلم، $2/4$ درصد فوق‌دیپلم و 13 درصد کارشناسی و بالاتر بودند. شغل اصلی $3/2$ درصد از پاسخ‌گویان کشاورز، 87 درصد خانه‌دار، 4 درصد کارمند و $5/7$ درصد دانشجو بودند. از لحاظ میزان درآمد سالانه، اغلب

پاسخ گویان (۵۹/۳ درصد) میزان درآمد خانواده خود را بیست تا شصت میلیون ریال بیان کردند. داده‌های سطح دانش پاسخ گویان، ابتدا تجمیع و سپس، گروه‌بندی مجدد شد و نتایج نشان داد که دانش ۵۷/۱ درصد از پاسخ گویان در سطح متوسط است و ۵۸/۷ درصد از پاسخ گویان به میزان کمی از منابع اطلاعاتی (مانند شبکه‌های سراسری، شبکه‌های استانی، و خانه‌های بهداشت) در خصوص پسماند و مدیریت آن استفاده کرده‌اند.

ویژگی‌های اجتماعی

به لحاظ سنجش میزان مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی، اعتماد اجتماعی، منزلت اجتماعی، انسجام اجتماعی و رضایت‌مندی از وضعیت مدیریت پسماند روستا، ابتدا داده‌های هر بخش تجمیع و سپس، برای تفسیر بهتر، به سه طبقه مساوی (کم، متوسط و زیاد) گروه‌بندی مجدد شد و نتایج نشان داد که مسئولیت‌پذیری ۸۰/۲ درصد از پاسخ گویان در سطح زیاد، مشارکت اجتماعی ۸۵/۲ درصد در سطح کم، اعتماد اجتماعی ۶۵/۶ درصد در سطح متوسط، منزلت اجتماعی ۸۵/۴ درصد در سطح کم، و انسجام اجتماعی ۶۵/۲ درصد در سطح متوسط است و ۶۲/۸ درصد از پاسخ گویان از وضعیت مدیریت پسماند روستای خود در سطح متوسط رضایت دارند.

رفتار دفع نهایی پسماند خانگی

به‌منظور سنجش رفتار دفع نهایی پسماندهای خانگی، از زنان روستایی خواسته شد تا رفتار و برخورد خودشان را با هر کدام از پسماندهای خانگی (هفته نوع پسماند) بیان کنند. با توجه به نتایج، ده رفتار دفع نهایی پسماندهای خانگی شناسایی شد (جدول ۱).

با توجه به نتایج جدول ۱، وضعیت موجود در زمینه رفتارهای دفع پسماندهای خانگی در منطقه مورد مطالعه نیازمند توجه و بررسی است. متأسفانه، همان‌گونه که مشاهده می‌شود، رفتار دفع در مورد اکثریت پسماندها، با درصد‌های فراوانی مختلف، به‌صورت رهاسازی در طبیعت و محیط زیست است. یکی از رفتارهای دفع باقی‌مانده مواد غذایی، رهاسازی در طبیعت بوده است (۲۹/۱ درصد). این رفتار می‌تواند علاوه بر آلودگی بصری محیط زیست، موجب تجمع حشرات و حیوانات ولگرد شود و در نهایت، موجب انتشار آلودگی به انسان شود.

عوامل مؤثر بر رفتار دفع نهایی پسماندهای
 جدول ۱- درصد فراوانی پاسخ گویان بر حسب هر کدام از رفتارهای دفع پسماندهای خانگی

پسماند	نوع رفتار	درصد	پسماند	نوع رفتار	درصد	پسماند	نوع رفتار	درصد		
باقیمانده مواد غذایی	دفن	۷/۳	انواع شیشه	فروش	۳۲/۲	انواع پلاستیک	فروش	۳/۲		
	رهاسازی در طبیعت	۲۹/۱		تلنبار	۲/۴		رهاسازی در طبیعت	۴۳/۹	تلنبار	۸/۱
	در سطل زباله	۱۳		رهاسازی در طبیعت	۶/۵		در سطل زباله	۷۵/۸	رهاسازی در طبیعت	۳/۲
	خوراکی دام	۶/۷		در سطل زباله	۵۶/۳		در سطل زباله	۹/۷	در سطل زباله	۱۵/۶
	در باغچه	۱۴/۶		استفاده دیگر	۲/۶		استفاده مجدد	۷/۸	استفاده مجدد	۷/۸
	سوزاندن	۴۳/۷		سوزاندن	۳/۳		فروش	۷	فروش	۷/۸
	تلنبار	۶/۵		دفن	۶/۶		تلنبار	۶۹/۶	تلنبار	۷
	رهاسازی در طبیعت	۱۳/۸		تلنبار	۳/۳		رهاسازی در طبیعت	۸۳/۴	رهاسازی در طبیعت	۶۹/۶
	در سطل زباله	۲۱/۴		در سطل زباله	۳/۴		در سطل زباله	۴۶/۴	در سطل زباله	۱۳/۶
	استفاده دیگر	۳۹		رهاسازی در طبیعت	۸/۲		سوزاندن	۴۱/۲	سوزاندن	۲۱/۸
انواع کاغذ و مقوا	سوزاندن	۴/۱	انواع پلاستیک	فروش	۳/۳	انواع پلاستیک	فروش	۲/۷		
	فروش	۳۷/۸		تلنبار	۴/۹		رهاسازی در طبیعت	۶/۴	رهاسازی در طبیعت	۹/۱
	تلنبار	۳/۳		رهاسازی در طبیعت	۳۹/۲		در سطل زباله	۹/۱	در سطل زباله	۶/۵
	رهاسازی در طبیعت	۱۲/۵		در سطل زباله	۴/۸		استفاده دیگر	۲۹/۸	استفاده دیگر	۱۹/۶
	در سطل زباله	۳/۳		استفاده دیگر	۳/۲		استفاده دیگر	۴۴/۱	استفاده دیگر	۲/۵
	استفاده مجدد	۹		سوزاندن	۴/۸		سوزاندن	۶/۵	سوزاندن	۲۹/۸
	دفن	۱۱/۴		دفن	۳/۹		سوزاندن	۲۱/۶	سوزاندن	۱۹/۶
	تلنبار	۲/۵		رهاسازی در طبیعت	۶۹/۷		رهاسازی در طبیعت	۶۹/۷	رهاسازی در طبیعت	۴۴/۱
	رهاسازی در طبیعت	۷۷/۱		در سطل زباله	۱۶/۷		در سطل زباله	۱۵/۲	در سطل زباله	۷/۶
	در سطل زباله	۵۵/۶		دفن	۱۶/۷		تلنبار	۱۵/۲	تلنبار	۷/۶
باقیمانده انواع سموم (مرگ موش، مواد سفید کننده...)	دفن	۲۰	ظروف انواع شوینده، مواد ضد عفونی کننده و...)	رهاسازی در طبیعت	۱۸/۱	ظروف انواع شوینده، مواد ضد عفونی کننده و...)	رهاسازی در طبیعت	۷/۶		
	رهاسازی در طبیعت	۱۱/۱		در سطل زباله	۵۰		در سطل زباله	۸۲/۳	در سطل زباله	۷/۶
	در سطل زباله	۱۳/۳		سوزاندن	۱۲/۵		سوزاندن	۱۲/۵	سوزاندن	۱۲/۵
	استفاده مجدد	۲۷/۹		فروش	۳۳/۶		فروش	۳۳/۶	فروش	۳۳/۶
	فروش	۶۱/۸		فروش	۵۳/۹		تلنبار	۵۳/۹	تلنبار	۵۳/۹
	تلنبار	۱۰/۳		تلنبار	۱۲/۵		تلنبار	۱۲/۵	تلنبار	۱۲/۵
	در سطل زباله	۱۰/۳		تلنبار	۱۲/۵		تلنبار	۱۲/۵	تلنبار	۱۲/۵
	در سطل زباله	۱۰/۳		تلنبار	۱۲/۵		تلنبار	۱۲/۵	تلنبار	۱۲/۵
	در سطل زباله	۱۰/۳		تلنبار	۱۲/۵		تلنبار	۱۲/۵	تلنبار	۱۲/۵
	در سطل زباله	۱۰/۳		تلنبار	۱۲/۵		تلنبار	۱۲/۵	تلنبار	۱۲/۵

منبع: یافته‌های تحقیق

شایان یادآوری است که باقی مانده مواد غذایی جزو پسماندهای عادی محسوب می شود، ولی شیرابه حاصل از آن خطرناک است. بنابراین، به جای رفتار رهاسازی در طبیعت، می توان آن را کمپوست کرد و به عنوان کود مورد استفاده قرار داد. در این زمینه، ۴۳/۹ درصد از افراد باقی مانده مواد غذایی را در سطل زباله قرار داده اند، که گرچه از لحاظ زیست محیطی در مقایسه با رفتار رهاسازی در طبیعت مناسب است، ولی کمپوست کردن آن علاوه بر رعایت مسائل زیست محیطی می تواند صرفه اقتصادی هم داشته باشد. در دفع قوطی های حلبی، ۶/۵ درصد از افراد رهاسازی در طبیعت و ۵۶/۳ درصد قرار دادن در سطل زباله را بیان کردند. ریختن قوطی های حلبی در طبیعت علاوه بر از بین رفتن زیبایی ظاهری محیط، موجب آسیب به حیوانات می شود. با توجه به مشاهدات میدانی، در روستاهای مورد مطالعه، تفکیک پسماندهای مختلف صورت نمی گیرد و کلیه پسماندها اعم از خشک، تر، ویژه (خطرناک)، کشاورزی و ... در سطل های زباله موجود در روستا (که توسط دهیاری تعبیه شده است) ریخته می شود. پسماندهایی مثل قوطی های حلبی و موارد مشابه را باید از سایر پسماندها تفکیک کرد. شایان یادآوری است که تفکیک پسماندهای مختلف در روستاها نیازمند حمایت نهادهای مرتبط به ویژه دهیاری هاست. در خصوص دارو (قرص، آمپول و ...) ۸۳/۴ درصد از افراد آن را در سطل زباله قرار داده، ۶/۶ درصد دفن و ۳/۴ درصد در طبیعت رها کرده اند. از آنجا که پسماند دارو جزو پسماندهای خطرناک محسوب می شود، قرار دادن آن در سطل زباله به همراه سایر پسماندهای خانگی مناسب نیست. همچنین، رهاسازی در طبیعت و دفن آن موجب آلودگی خاک و آب شده، در نهایت، موجب آسیب به انسان خواهد شد. پسماندهای دارو و سایر پسماندهای ویژه مانند باتری های مصرف شده، ظروف انواع شوینده ها و مواد ضد عفونی کننده، باقی مانده انواع سموم، محصولات الکترونیکی خراب شده و انواع لامپ های سوخته، باقی مانده آفت کش های خانگی، و محصولات بهداشتی شخصی باید در سطل های زباله مخصوص پسماندهای ویژه قرار داده شود. در خصوص تفکیک پسماندهای مختلف، ابتدا باید زیرساخت آن شامل نصب سطل های زباله مخصوص پسماندهای ویژه در کلیه روستاها فراهم شود؛ سپس،

عوامل مؤثر بر رفتار دفع نهایی پسماندهای

آموزش‌های لازم به زنان روستایی در خصوص انواع پسماندها، به‌خصوص انواع پسماندهای ویژه و آسیب‌های ناشی از آن داده شود و سرانجام، به‌کار گرفتن روش‌هایی (مانند مشوق‌های اقتصادی) برای جلب مشارکت زنان روستایی در این زمینه صورت گیرد. برای بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر رفتار دفع نهایی پسماندهای خانگی، از آزمون کروسکال والیس استفاده شده، که نتایج آن در جداول ۲ و ۳ آمده است.

جدول ۲- نتایج آزمون کروسکال والیس (مقادیر کای اسکوتر) برای مقایسه متغیرهای مستقل بر حسب سطوح رفتاری متفاوت درباره پسماند خانگی

انواع رفتارهای متفاوت مربوط به پسماندهای خانگی	دانش پسماند خانگی	مشارکت اجتماعی	اعتماد اجتماعی	زیست محیطی	مسئولیت پذیری	میزان اجتماعی	رضایت مدتی
رفتار دفع باقیمانده مواد غذایی	۳۱/۵۰۵**	۱۰/۵۸۰*	-	۲۵/۸۶۶**	۲۹/۶۶۰**	-	-
رفتار دفع قوطی‌های حلبی	-	۱۷/۹۲۶**	-	۱۵/۱۳۹**	۴۳/۵۱۵**	۱۹/۶۹۶**	-
رفتار دفع انواع شیشه	۱۸/۳۱۸**	۱۶/۳۴۴**	-	۲۳/۷۸۸**	۲۶/۸۱۴**	-	-
رفتار دفع پارچه و منسوجات غیر قابل استفاده	۲۵/۸۷۳**	۹/۹۴۰*	۲۱/۰۹۴**	۲۳/۵۷۸**	۱۷/۹۶۶**	۳۴/۱۹۱**	-
رفتار دفع دارو	-	۲۳/۴۴۹**	۲۷/۲۳۶**	۲۳/۱۴۸**	۳۵/۳۸۰**	۴۹/۶۱۰**	-
رفتار دفع لاستیک	-	۱۳/۸۴۵**	-	-	-	-	-
رفتار دفع انواع کاغذ و مقوا	-	-	-	۲۲/۹۲۸**	-	-	-
رفتار دفع انواع پلاستیک	-	۱۷/۶۹۳**	۱۲/۲۰۶*	۲۲/۱۲۱**	۳۱/۷۷۸**	-	-
رفتار دفع ضایعات چوبی	-	۱۳/۳۰۱*	۱۴/۸۵۵*	۴۳/۴۳۰**	۲۲/۵۵۱**	-	-
رفتار دفع محصولات الکترونیکی خراب شده	-	۲۰/۵۳۷**	۹/۳۰۳*	۱۰/۲۷۰*	۱۳/۸۰۸**	-	-
رفتار دفع محصولات بهداشت شخصی	-	-	۱۰/۵۶۰*	۱۷/۲۶۹**	۱۲/۰۶۰**	-	-
رفتار دفع ظروف انواع شونده‌ها و ...	۲۲/۱۴۷**	۱۷/۱۴۳**	۱۰/۹۴۵*	۱۷/۴۷۶**	۲۳/۰۸۱**	۱۶/۳۲۵**	-
رفتار دفع باقیمانده انواع سموم	-	-	-	-	۷/۹۴۰*	-	-
رفتار دفع باقیمانده آفت‌کش‌های خانگی	-	۱۰/۵۱۸*	-	-	۱۸/۵۰۸**	-	-
رفتار دفع انواع باتری‌های مصرف شده	-	۱۴/۰۷۲**	۱۰/۸۷۰*	۱۱/۶۸۸**	۲۲/۹۴۴**	۳۰/۷۷۶**	-
رفتار دفع انواع لامپ‌های سوخته	-	۱۴/۴۲۷**	-	۱۳/۳۶۸**	۳۱/۶۹۲**	۳۹/۱۸۴**	-
رفتار دفع انواع رنگ‌ها و قوطی‌های آن	-	۱۳/۵۷۹**	-	۱۳/۹۸۰**	۳۷/۰۰۲**	۳۴/۲۰۸**	-

** معنی داری در سطح ۰/۰۱ * معنی داری در سطح ۰/۰۵

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۳- نتایج آزمون کروسکال والیس (مقادیر کای اسکوئر) برای مقایسه متغیرهای مستقل بر حسب سطوح رفتاری متفاوت درباره پسماند خانگی (ادامه جدول ۲)

درآمد	سطح تحصیلات	رژیم	میزان استفاده از منابع اطلاعاتی	انجام اجتماعی	انواع رفتارهای متفاوت مربوط به پسماندهای خانگی
۱۳/۴۵۸**	۳۹/۷۸۰**	۴۳/۳۱۱**	-	-	رفتار دفع باقیمانده مواد غذایی
۱۲/۶۴۸*	-	۱۲/۱۸۰*	-	-	رفتار دفع قوطی‌های حلبی
۱۳/۴۹۲**	-	-	-	-	رفتار دفع انواع شیشه
۱۲/۶۵۲*	۲۴/۱۶۲**	۴۲/۷۱۷**	-	۱۷/۰۳۵**	رفتار دفع پارچه و منسوجات غیر قابل استفاده
۱۲/۶۴۸*	۱۸/۷۵۷**	۱۳/۷۳۴**	۱۳/۲۸۷**	-	رفتار دفع دارو
۱۰/۸۳۰*	-	-	-	۱۳/۹۵۰**	رفتار دفع لاستیک
۱۶/۵۷۲**	-	۱۱/۹۱۷**	-	-	رفتار دفع انواع کاغذ و مقوا
-	-	۱۱/۶۹۷*	-	-	رفتار دفع انواع پلاستیک
۱۳/۲۲۲*	۲۱/۶۵۵**	۱۴/۲۵۲*	-	۱۱/۵۵۵*	رفتار دفع ضایعات چوبی
-	-	-	-	-	رفتار دفع محصولات الکترونیکی خراب شده
۸/۳۹۸*	۱۱/۴۴۰**	-	-	-	رفتار دفع محصولات بهداشت شخصی
۱۴/۵۰۴**	۱۶/۹۶۱**	۲۳/۶۲۰**	-	-	رفتار دفع ظروف انواع شوینده‌ها
-	۱۴/۴۷۹**	۱۵/۸۱۱**	-	۹/۱۶۱*	رفتار دفع باقیمانده انواع سموم
۱۱/۴۷۰**	۹/۹۶۰*	۱۰/۸۹۵*	-	۳۵/۴۸۲**	رفتار دفع باقیمانده آفت‌کش‌های خانگی
۱۳/۰۲۳**	-	-	-	-	رفتار دفع انواع باتری‌های مصرف شده
-	-	۲۲/۷۸۸**	۱۴/۱۳۸**	۱۱/۱۸۹*	رفتار دفع انواع لامپ‌های سوخته
-	-	۸/۰۷۰*	-	۷/۸۳۷*	رفتار دفع انواع رنگ‌ها و قوطی‌های آن

** معنی داری در سطح ۰/۰۱ * معنی داری در سطح ۰/۰۵

منبع: یافته‌های تحقیق

این نتایج نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل و رفتارهای دفع پسماندهای خانگی تفاوت معنی دار وجود دارد. رفتارهای دفع یازده نوع از پسماندهای خانگی با سطوح متفاوت مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی تفاوت معنی دار دارند. به دیگر سخن، مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی در رفتارهای دفع این پسماندها تأثیرگذار بوده است. برای نمونه، در خصوص رفتارهای دفع نهایی پسماندهای باقی‌مانده مواد غذایی، زنان با مسئولیت‌پذیری بالاتر رفتارهای ریختن در سطل زباله یا باغچه منزل و افراد با مسئولیت‌پذیری پایین‌تر رفتار رهاسازی در طبیعت را بیشتر انجام داده‌اند. همچنین، در مورد رفتارهای دفع انواع کاغذ و مقوا، افراد با مسئولیت‌پذیری بالاتر رفتارهای استفاده مجدد و

ریختن در سطل زباله را انجام داده‌اند، ولی افراد با مسئولیت‌پذیری پایین‌تر رفتارهای سوزاندن و رهاسازی در طبیعت را انجام داده‌اند، که البته می‌توان به جای ریختن کاغذها و مقواهای باطله در سطل زباله و مخلوط شدن آن با سایر پسماندها رفتارهای مناسب‌تری هم در پیش گرفت؛ و از دیدگاه زنان روستایی با مسئولیت‌پذیری بالاتر نیز این رفتارها نسبت به سوزاندن و رهاسازی در طبیعت مناسب‌تر تشخیص داده شده است و به دیگر سخن، رفتارهای مناسب‌تری در راستای حفاظت از محیط زیست انجام داده‌اند. این بخش از نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات عقیلی و همکاران (Aghili et al., 2009)، رعنائی کردشولی و اللهیاری بوزنجانی (Ranaei-Kordsholi and Allahyari-Boozanjani, 2009)، وانگ و همکاران (Wang et al., 2014) همسویی دارد.

با توجه به نتایج به‌دست آمده، بین رفتارهای دفع پسماندهای ظروف انواع شوینده‌ها، باقی‌مانده مواد غذایی، انواع شیشه و پارچه و منسوجات غیرقابل استفاده از لحاظ دانش افراد تفاوت معنی‌دار وجود دارد؛ دانش ۵/۷ درصد از پاسخ‌گویان در سطح کم، ۵۷/۱ درصد در سطح متوسط و ۳۷/۲ درصد در سطح زیاد است. البته دانش اکثریت پاسخ‌گویان در سطح متوسط بوده، که تا حدودی امیدوارکننده است. ولی با توجه به بروز بحران‌های زیست‌محیطی و نقش اساسی رفتارهای انسان در تخریب محیط زیست، آگاه کردن مردم از پیامدهای رفتارهایشان می‌تواند آنها را به در پیش گرفتن رفتارهای زیست‌محیطی مناسب تشویق کند. نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات آرورا و آگاروال (Arora and Agarwal, 2011)، بایارد و جولی (Bayard and Jolly, 2007)، و فریک و همکاران (Frick et al., 2000) همخوانی دارد.

با توجه به نتایج، بین رفتارهای دفع چهارده نوع از پسماندهای خانگی و سطوح متفاوت مشارکت اجتماعی تفاوت معنی‌دار وجود دارد. به دیگر سخن، مشارکت اجتماعی در رفتارهای دفع این پسماندها تأثیرگذار است. برای نمونه، در خصوص دفع نهایی دارو (قرص، آمپول و سرنگ استفاده‌شده)، زنان با سطوح مشارکت بالاتر رفتارهای دفن کردن و تلنبار کردن و افراد با سطوح مشارکت پایین‌تر رفتار رهاسازی در طبیعت را بیشتر انجام داده‌اند. لازم به توضیح است که گرچه دفن کردن دارو (قرص، آمپول و سرنگ استفاده‌شده) یا تلنبار کردن آن را نمی‌توان رفتاری مناسب دانست، ولی در مقابل سایر رفتارها از جمله رهاسازی در طبیعت از نظر زنان روستایی مناسب‌تر تشخیص داده شده است. این نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق

صفری الموتی و شمس (Safari Alamouti and Shams, 2015)، عقیلی و همکاران (Aghili et al., 2009)، حقیقتیان و همکاران (Haghighatian et al., 2016) همسو است. همان گونه که نتایج نشان داد، بین رفتارهای دفع دوازده نوع از پسماندهای خانگی از لحاظ سن افراد تفاوت معنی دار وجود دارد. این نتیجه با نتایج تحقیقات کوریسو و بارتولتو (Kurisu and Bortoleto, 2011)، سوامی و همکاران (Swami et al., 2011)، بار و همکاران (Barr et al., 2001)، ولی و پیک (Lee and Paik, 2011) همخوانی دارد. برای نمونه، در مورد دفع پسماند دارو (قرص، آمپول و سرنگ استفاده شده)، زنان مسن تر رفتار رهاسازی در طبیعت و زنان جوان تر رفتار سوزاندن را انجام داده اند، که متأسفانه رفتار زنان مسن نامناسب است. همچنین، بین رفتارهای دفع دوازده نوع از پسماندهای خانگی از لحاظ درآمد افراد تفاوت معنی دار وجود دارد؛ این نتیجه با نتایج تحقیقات کوریسو و بارتولتو (Kurisu and Bortoleto, 2011)، لی و پیک (Lee and Paik, 2011) و صفری الموتی و شمس (Safari Alamouti and Shams, 2015) مطابقت دارند. در مورد دفع پسماند دارو (قرص، آمپول و سرنگ استفاده شده)، زنان با درآمد بالاتر رفتار سوزاندن و زنان با درآمد پایین تر رفتار رهاسازی در طبیعت را انجام داده اند. با توجه به نتایج، بین رفتارهای دفع هشت نوع از پسماندهای خانگی از لحاظ سطح تحصیلات افراد تفاوت معنی دار وجود دارد. برای نمونه، در مورد دفع پسماند دارو (قرص، آمپول و سرنگ استفاده شده)، زنان با تحصیلات بالاتر رفتار سوزاندن و زنان با تحصیلات پایین تر رفتار رهاسازی در طبیعت را انجام داده اند. برای دفع پسماندهای بیمارستانی، سوزاندن رفتاری مناسب ذکر شده است. بنابراین، لازم است زنان روستایی را با در نظر گرفتن ویژگی های جمعیت شناختی برای تعامل هر چه بیشتر با رفتارهای مناسب دفع پسماند خانگی تشویق کرد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

با توجه به نتایج (جدول ۱)، زنان روستایی برای دفع پسماندهای خانگی ده رفتار متفاوت از خود بروز می دهند. برای نمونه، در مورد دفع پارچه و منسوجات غیرقابل استفاده و غیرلازم، رفتارهایی مانند سوزاندن، رهاسازی در طبیعت، برای دفع دارو (قرص، آمپول، سرنگ استفاده شده و ...)، رفتارهایی مانند دفن کردن، ریختن در سطل زباله، برای دفع ظروف انواع شوینده ها، مواد ضد عفونی کننده و ...، رفتارهایی از قبیل سوزاندن، و رهاسازی

عوامل مؤثر بر رفتار دفع نهایی پسماندهای ---

در طبیعت را انجام داده‌اند؛ به همین ترتیب، برای سایر پسماندها نیز رفتارهای نامناسب داشتند. پیشنهاد می‌شود ابتدا برای انواع پسماندهای ویژه (خطرناک) و عادی سطل‌های زباله مخصوص در تمام روستاها قرار داده شود و به عبارت دیگر، تفکیک پسماندهای خطرناک از پسماندهای عادی صورت گیرد. می‌توان پسماندهای عادی مثل باقی‌مانده مواد غذایی و سایر پسماندهای فسادپذیر را که در طبیعت رها یا در سطل زباله ریخته می‌شود، تبدیل به کمپوست کرد. پسماندهای عادی غیرفسادپذیر مانند لاستیک، پلاستیک و از این قبیل را می‌توان به‌جای سوزاندن و سایر رفتارهای دفع نامناسب، جمع‌آوری کرد و برای بازیافت، تحویل مراکز مورد نظر داد. برای دفع پسماندهایی نظیر پارچه و منسوجات غیرقابل استفاده و غیرلازم، به‌جای سوزاندن، رهاسازی در طبیعت، ریختن در سطل زباله، می‌توان پسماندهای غیر لازم ولی قابل استفاده برای افراد دیگر را جمع‌آوری کرد و تحویل دهیاری روستا داد تا مدیریت شده و در صورت امکان، در اختیار افراد نیازمند قرار گیرد. به‌طور کلی، انجام کلیه این موارد منوط به مشارکت اهالی روستا و نهادهای مرتبط است. بنابراین، آموزش و اطلاع‌رسانی نخستین گام ضروری به‌شمار می‌رود.

نتایج آزمون کروسکال وایس در خصوص رفتارهای دفع پسماندهای خانگی نشان داد که مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی افراد در رفتارهای دفع یازده نوع از پسماندهای خانگی تأثیرگذار بوده است. زنان روستایی با مسئولیت‌پذیری بالاتر رفتارهای مناسب‌تری در راستای حفاظت از محیط زیست داشته‌اند.

قوت و ضعف احساس مسئولیت پیش‌زمینه‌ای مهم برای رفتارهای اجتماعی مطلوب و نامطلوب شناخته شده است. معضلات زیست‌محیطی ناشی از رفتار نامطلوب محیطی افراد است که بر اثر ضعف احساس مسئولیت زیست‌محیطی در آنها به‌وجود می‌آید (Sobhaninezhad and Abniki, 2012). بنابراین، باید برای آموزش و تقویت مسئولیت‌پذیری در عرصه‌های مختلف از جمله مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی در سطوح مختلف جامعه بیش از پیش تلاش شود. به‌طور کلی، با توجه به تأثیر معنی‌دار مسئولیت‌پذیری بر رفتارهای دفع نهایی پسماندهای خانگی، لازم است سازمان‌ها و نهادهای مرتبط، با آموزش و فرهنگ‌سازی مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی، به انجام رفتارهای مسئولانه برای دفع انواع پسماندها کمک کنند.

نتایج آزمون کروسکال والیس در خصوص رفتارهای دفع پسماندهای خانگی نشان داد که بین رفتارهای دفع پسماندهای ظروف انواع شوینده‌ها و ...، باقی مانده مواد غذایی، انواع شیشه و پارچه و منسوجات غیرقابل استفاده از لحاظ دانش افراد تفاوت معنی دار وجود دارد. به عبارت دیگر، دانش در رفتارهای دفع این پسماندها تأثیرگذار است.

بر هیچ کس پوشیده نیست که مشکلات زیست محیطی ساخته دست بشر است. بالا بردن دانش و آگاهی عمومی مردم یکی از راه‌های مهم کاهش مشکلات زیست محیطی، جلوگیری از گرمایش زمین، نجات آب‌های زیرزمینی و کاهش آلودگی است (Dehghan et al., 2013). بنابراین، با توجه به اهمیت دانش و تأثیرگذاری آن بر رفتار افراد، آگاه‌سازی هرچه بیشتر زنان روستایی از پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی پسماندهای خانگی به‌طور کلی و پسماندهای ویژه (خطرناک) خانگی به‌طور خاص ضروری به نظر می‌رسد تا از این رهگذر، مقدمات مشارکت آنها در برنامه‌های مرتبط با مدیریت پسماندهای خانگی فراهم شود. از این رو، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌هایی در راستای افزایش دانش زنان روستایی در خصوص پسماندهای ویژه (خطرناک) خانگی در اولویت قرار گیرد.

همان گونه که در نتایج بیان شد، مشارکت اجتماعی در رفتارهای دفع چهارده نوع از پسماندهای خانگی تأثیرگذار بوده است. بنابراین، مشارکت روستاییان در مدیریت محیط زیست و به‌ویژه مدیریت پسماند ضروری است؛ البته باید یادآور شد که مشارکت دارای سطوح مختلف است و بهتر است مشارکت دادن افراد در برنامه‌های توسعه با در نظر گرفتن این موضوع انجام شود.

شایان یادآوری است که با توجه به مسائل زیست محیطی متعدد رویاروی کشورمان و اهمیت نقش زنان در حفظ محیط زیست، زنان ایرانی می‌توانند مسیر بسیاری از رفتارهای پرخطر ضد محیط زیست را تغییر دهند. بنابراین، به نظر می‌آید که زنان برای مدیریت منابع حساس و همچنین، برای دست یافتن به نتیجه مؤثر در زمینه محیط زیست، مرکز ثقل فعالیت‌ها به شمار آیند. از آنجا که محیط زیست پایدار از مؤلفه‌های توسعه محسوب می‌شود، زنان را باید دارای سهم درخور ملاحظه‌ای در سالم‌سازی و حفظ محیط زیست دانست (Maleki and Alipoor, 2015). مدارکی وجود دارد که زنان از نظر زیست محیطی نسبت به

عوامل مؤثر بر رفتار دفع نهایی پسماندهای ---

مردان آگاه‌ترند و بیشتر در فعالیتهای حفاظت از محیط زیست از قبیل بازیافت مواد زائد، استفاده مجدد از مواد زائد، خرید آگاهانه کالاهای سازگار با محیط زیست و ... درگیر هستند (Akbari, 2012). بنابراین، باید نقش زنان را به عنوان یک عنصر کلیدی در زمینه حفاظت از محیط زیست مورد توجه جدی و خاص قرار داد.

در پایان، پیشنهاد می‌شود که مناسب‌ترین شیوه مدیریت هر کدام از پسماندهای بررسی شده در تحقیق حاضر توسط گروهی از محققان و کارشناسان بین‌رشته‌ای شناسایی شود. تحقیق حاضر با توجه به محدودیت‌های زمانی و مالی فقط توانست به شناسایی نوع رفتارها و عوامل مؤثر پردازد و نیاز است که شناسایی مناسب‌ترین شیوه مدیریت پسماند نیز در این زمینه صورت گیرد تا در نهایت، شناخت لازم برای یک برنامه‌ریزی اثربخش فراهم شود.

منابع

1. Aghili, S.M., Khoshfar, Gh.R. and Salehi, S. (2009). Social capital and environmental responsible behaviours in the north of Iran (case study: Guilan, Mazandaran and Golestan provinces). *Journal of Agricultural Sciences and Natural Resources*, 16(1): 1-16. (Persian)
2. Akbari, H. (2012). The role of women in sustainable development of the environment. *Women in Development and Politics*, 10(4): 27-56. (Persian)
3. Al-Khatib, I.A., Kontogianni, S., Nabaa, H.A., Alshami, N. and Al-Sari, M.I. (2015). Public perception of hazardousness caused by current trends of municipal solid waste management. *Waste Management*, 36: 323-330.
4. Amouei, A.I., Asgharnia, H.A. and Khodadadi, A. (2008). Quantitative and qualitative characteristics of rural solid wastes. *Journal of Babol University of Medical Sciences*, 10(5): 74-80. (Persian)
5. Arora, L. and Agarwal, S. (2011). Knowledge, attitude and practices regarding waste management in selected hostel students of university of Rajasthan, Jaipur. *ijCEpr*, 2(1): 40-43.
6. Asghari Lafmejani, S., Khosravi, M. and Bandani, M. (2016). Survey on management quality and risk level of rural solid wastes (case study: rural areas of Zabol Counrt). *Housing and Rural Environment*, 34(152): 115-130. (Persian)

7. Barr, S., Gilg, A.W. and Ford, N.J. (2001). Differences between household waste reduction, reuse and recycling behaviour: a study of reported behaviours, intentions and explanatory variables. *Environmental & Waste Management*, 4(2): 69-82.
8. Bayard, B. and Jolly, C. (2007). Environmental behavior structure and socio-economic conditions of hillside farmers: a multiple-group structural equation modeling approach. *Ecological Economics*, (62): 433-440.
9. Dehghan, H., Aryafar, R., Bahmani, A.H., Saif, M. and Shams Khorramabadi, M. (2013). Investigating the environmental problems of the present century and solutions. 2nd National Conference on Protection and Environmental Planning. (Persian)
10. Dehghani Kazemi, V., Jafari, H.R., Yeganeh Kiya, Z. and Salehi, E. (2013). Improving waste management system of the city of Tehran– Emphasizing on final disposal. *Journal of Urban Management*, (32): 153-162. (Persian)
11. Frick, J., Kaiser, F. and Wilson, M. (2004). Environmental knowledge and conservation behavior: exploring prevalence and structure in a representative sample. *Personality and Individual Differences*. (37): 1597-1613.
12. Haghigatian, M., Gholipour, K. and Hashemianfar, S. (2016). A survey of the dimensions effect of social capital on municipal waste recycling in Shiraz. *Management System*, 6(22): 83-96. (Persian)
13. Han, Z., Liu, D., Lei, Y., Wu, J. and Li, S. (2015). Characteristics and management of domestic waste in the rural area of southwest China. *Waste Management & Research*, 33(1): 39-47.
14. Hejazi, Y. and Eshaghi, S.R. (2014). Explaining rural people environmental behavior based on the theory of planned behavior: a case from west provinces of Iran. *Agricultural Economics and Development Research*, 45(2): 257-267. (Persian)
15. Kurisu, K.H. and Bortoleto, A.P. (2011). Comparison of waste prevention behaviors among three Japanese megacity regions in the context of local measures and socio-demographics. *Waste Management*, 31: 1441-1449.

16. Lee, S. and Paik, H.S. (2011). Korean household waste management and recycling behavior. *Building and Environment*, 46: 1159-1166.
17. Lilliana Abarca Guerrero, L.A., Maas, G. and Hogland, W. (2013). Solid waste management challenges for cities in developing countries. *Waste Management*, 33: 220-232.
18. Maleki, A. and Alipoor, P. (2015). The factors affecting women's environmentalism in Iran. *Women in Development and Politics*, 12(4): 577-592. (Persian)
19. Mesdaghinia, A., Naddafi, K., Nabizadeh, R. and Yaghmaeian, K. (2013). Waste classification guide for environmental health inspectors, Environmental & Occupational Health Center. Available at: <http://samanehjmb.behdasht.gov.ir/file/pasmand.pdf>.
20. Mousavi, S.A. and Ozeiri, N. (2017). Assessment of knowledge, attitudes and practices of solid waste management from Taghbostan mountain climbers' viewpoints in Kermanshah city in 2014. *Environmental Health Engineering*, 4(2): 139-148. (Persian)
21. Ogwueleka, T.Ch. (2009). Municipal solid waste characteristics and management in Nigeria. *Environ. Health. Sci. Eng*, 6(3): 173-180.
22. Peyvastehgar, Y. and Ansari, M.H. (2018). Review and assessment of the social determinants of household waste produced per capita loss (case study: Tehran Municipality Regions of 3 and 10). *Env. Sci. Tech*, 19(4): 221-236.
23. Ranaei-Kordsholi, H. and Allahyari-Boozanjani, A. (2013). Investigating the effect of consumer's environmental responsibility on their green purchase decision. *Ethics in Science and Technology*, 8(3): 32-42. (Persian)
24. Rashmi, S., Sharma, U.S. and Abhay, T. (2012). Sustainable solid waste management in rural areas. *Theoretical & Applied Sciences*, 4(2): 72-75.
25. Safari Alamouti, P. and Shams, A. (2015). Factors affecting the household waste prevention behavior of rural households in Qazvin County of Iran. *Village and Development*, 18(1): 45-70. (Persian)
26. Safari Alamouti, P. and Shams, A. (2016). The Factor Analysis of Problems of Rural Waste Management in Qazvin Township. *Rural Development Strategies*, 3(1): 77-94. (Persian)

27. Saffari, A. (2013). Analysis of environmental hazards and rural waste managerial strategies, case study: Central Ojarood, Gergy County. *Space Economy and Rural Development*, 2(3): 71-91. (Persian)
28. Salehi Omran, E., Aghamohammadi, A. and Khodadadi, A. (2008). Study of knowledge, attitude and skills of primary school teachers regarding environment in Mazandaran province. *Education Quarterly*, 95: 91-118. (Persian)
29. Sobhaninezhad, M. and Abniki, Z. (2012). Identification of social responsibility indicators within the Iranian high school curriculum. *New Thoughts on Education*, 8(1): 59-106. (Persian)
30. Statistical Center of Iran (2011). Statistical annual year book of Qazvin province. Available at www.ostan-qz.ir/content/statistics (Retrieved 9 October 2015). (Persian)
31. Sujauddin, M.S., Huda, M.S. and Rafiqul Hoque, A.T.M. (2008). Household solid waste characteristics and management in Chittagong, Bangladesh. *Journal of Waste Management*, (28): 1688-1695.
32. Swami, V., Premuzic, T.C., Snelgar, R. and Furnham, A. (2011). Personality, individual differences, and demographic antecedents of self-reported household waste management behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, 31: 21-26.
33. Wang, J., Li, Z. and Tam, V.W.Y. (2014). Critical factors in effective construction waste minimization at the design stage: a Shenzhen case study, China. *Resources. Conservation and Recycling*, 82: 1-7.
34. Zahedi, M.J., Ghaffari, G. and Ebrahimi-Louyeh, A. (2012). Theoretical deficiencies of rural development in Iran. *Journal of Rural Research*, 3(9): 7-30. (Persian)